

Colònia de Palà de Torroella

Navàs

Ubicació

Comarca:	Bages
Lloc/Adreça:	Palà de Torroella, al sector oest del terme municipal. Antic terme del castell de Torroella, parròquia de Sant Salvador de Torroella.
Emplaçament	Carretera a Cardona (C-55), al km. 52,2, sortida a Palà de Torroella.
Alçada:	336

Coordenades:

Latitud:	41.85512
Longitud:	1.71988
UTM Est (X):	393742
UTM Nord (Y):	4634483

Classificació

Número de fitxa	08141 - 254
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Conjunt arquitectònic
Estil / època:	Contemporani Noucentisme
Segle	XIX-XX
Estat de conservació	Regular
Notes de conservació:	La fàbrica, el Convent i alguns magatzems i dependències es troben en estat d'abandonament
Protecció	Legal
Tipus de protecció:	BCIL
Observacions protecció:	Pla Especial Urbanístic de Protecció del patrimoni i catàleg de béns arquitectònics, històrics i ambientals de Navàs (Bages), 2018, amb el núm. 04(04).CA. Fitxa de conjunt de la colònia de Palà de Torroella. Núm. registre BCIL: 13926-I Publicació DOGC: 29/04/2019
Data aprovació:	dc., 20/02/2019 - 12:00
Número inventari	IPA 16852
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Fàcil

Ús actual:	Residencial - cultural - productiu
Titularitat	Pública
Titular:	Ajuntament de Navàs i altres propietaris
Fitxes associades:	
<u>La Sardana de Palà</u>	
<u>Església del Roser de Palà Vell</u>	
<u>Mas Palà</u>	
<u>Jardins i horts del mas Palà</u>	
<u>Fàbrica de Palà de Torroella</u>	
<u>Molí de Palà</u>	
<u>Granja (Palà de Torroella)</u>	
<u>El Convent</u>	
<u>Teatre</u>	
<u>Antiga Porteria</u>	
<u>Casa de l'Amo</u>	
<u>Galeries</u>	
<u>Pisos de la Carretera</u>	
<u>Grup de cases del carrer de la Terrassa</u>	
<u>Festa Major de Palà de Torroella</u>	
Autoria de la fitxa	Jordi Piñero Subirana
Data de registre de la fitxa:	dc., 28/04/2021 - 16:34

Descripció

Antiga colònia industrial creada al final del segle XIX pels mateixos amos del mas Palà que hi havia en aquest indret. Tot i que els residents s'han reduït i actualment són uns 170, continua sent el segon nucli urbà en importància del terme de Navàs. La forma urbanística ha quedat fossilitzada des del tancament de la fàbrica, el 1971, i és molt representativa del model de colònia industrial que es va desenvolupar a Catalunya, majorment en indrets rurals de les conques dels rius Cardener i Llobregat. Els edificis es situen en una terrassa intermèdia, estreta i llarga, que va entre la carretera i el riu Cardener. Així, l'antiga carretera de Cardona (actual variant) és l'eix que vertebrava la colònia. Aquí hi trobem els primers blocs de pisos que es van construir per als obrers i, al carrer de la Terrassa, alguns dels serveis i espais de socialització desenvolupats a la dècada de 1920: la fonda, el teatre o l'escola de nens. A la dècada de 1950 s'hi va afegir el camp de futbol.

Les instal·lacions industrials es troben en un eix paral·lel situat més al sud, just al límit on la balcera fa un fort pendent fins a la primera terrassa del riu. Un primer nucli és format al voltant de la plaça de la Indústria, on hi ha els pisos anomenats Galeries, adjacents a un conjunt de dependències de la fàbrica que són en part soterrànies, tot ocupant els nivells inferiors sota la plaça. Una mica més al sud i a una cota inferior hi trobem la plaça Nova, on hi ha l'anomenada Casa dels Motors (que acollia dos motors de gasoil). En aquest sector hi havia el carregador, per on entraven les bales de cotó, mentre que al centre de la plaça de la Indústria encara hi queda un edicle on hi havia un muntacàrregues que comunicava els diferents nivells de la fàbrica. És aquí per on sortida la mercaderia ja manufacturada. La nau fabril més antiga, on hi havia la turbina i el sistema d'embarrats, queda situada una mica més al nord, al costat de l'antic molí. Tot el recinte industrial quedava tancat i tenia dos accessos: un de superior per la porteria, que donava pas a l'àmplia plaça de la Indústria, i un altre que estava situat a un nivell inferior, al costat del riu i del pont.

Una mica més al nord, al voltant del primitiu mas Palà, hi trobem els edificis que en una colònia són considerats "de poder". La casa pairal fou transformada a mitjans de segle XX en un palau-residència per

als propietaris. També l'església fou reconstruïda després de la guerra. Al seu costat s'aixeca el convent de monges i una torre d'estil italianitzant que, durant un temps, va ser també Casa de l'Amo i que avui és més coneguda com a can Garbí. El prestigiós arquitecte Josep Danès i Torras va intervenir en la remodelació d'alguns d'aquests edificis, de molt notable interès, deixant-hi l'empremta d'un noucentisme tardà. En la seva època d'esplendor Palà es caracteritzava també pels seus jardins, dels quals se'n troba encara algun vestigi. Fins i tot alguns l'anomenaven la colònia de les flors. També tenia una granja, amb els seus horts, i un molí. A les dècades de 1950 i 60 es van construir els anomenats pisos nous i alguns xalets per als directius, a l'extrem de llevant de la carretera. I posteriorment altres magatzems o naus. Així mateix, a l'altra riba del Cardener s'estenia una gran àrea d'horta conreada per treballadors a sou de la mateixa empresa. Es regava mitjançant un rec que captava aigua del torrent de Davins i, posteriorment, a través d'un pou (actualment desaparegut) que omplia una gran bassa.

Observacions:

Informació facilitada per Ester Llobet i Josep Duarri

Història

El mas Palà era el més destacat de la parròquia de Sant Salvador de Torroella, i els seus propietaris, la família de cognom Palà, des d'antic ja eren el poder fàctic de la zona. A la segona meitat del segle XIX l'hereu era Joan Palà i Valls (1841-1918), advocat que residia a Barcelona. La seva mare, Teresa Valls Pasqual, era descendent d'una nissaga d'empresaris tèxtils establerts a Sallent. Fou així que, en el context de la industrialització de les conques del Cardener i del Llobregat, Joan Palà va fundar al costat del mas, on ja hi havia un molí, una colònia industrial.

El 8 de setembre de 1875, Joan Baptista Palà i Valls va sol·licitar autorització per a ampliar la captació de les aigües del molí, que li fou concedit el 1876, any que és considerat el de la fundació de la colònia. La fàbrica va ser construïda aquest mateix any a tocar del mas i del molí, i fou gestionada per la societat Esteban Valls i Cia, amb seu social, despatx i magatzem a Barcelona. Estava integrada per tres socis capitalistes residents a la ciutat comtal: Joan Baptista Palà, el seu oncle Esteve Valls i Manuel Arias. Esteve Valls va ser-ne el gerent i Arias l'administrador.

Des del seu inici el projecte era crear una colònia, i en paral·lel als permisos de la fàbrica s'havien sol·licitat les llicències urbanístiques per als habitatges. El 24 de juny de 1876 es va autoritzar l'inici de la construcció dels blocs de pisos de la carretera, els més antics de la colònia. Eren onze blocs de 4 pisos cadascun, amb un total de 44 habitatges. Van ser construïts per fases entre 1876 i 1889. L'any 1877 es va construir damunt la fàbrica una altra filada d'habitatges, coneguts com les Galeries. Comprenien deu habitatges. Es trobaven concentrats i a poca distància de la fàbrica i de la "casa de l'amo", i als baixos disposaven de serveis. També es volia construir una paret o muralla que aïllés la fàbrica de la carretera, però l'Ajuntament va denegar-la. No va ser fins el 1883 que s'hi van instal·lar, segons sembla, els primers obrers. Anteriorment el mas Palà acollia un bon nombre de treballadors i tècnics de la fàbrica. L'any 1885 es va demanar permís per acabar les edificacions també per als obrers que es van aixecar al barri conegut com la Rata, a tocar de la carretera però a una certa distància.

El març de 1882 Isidro Valls i Pallerola, fill d'Esteve, es va vincular a l'empresa per primera vegada. El 1879 es va construir el magatzem del petroli i la serralleria, així com una nova església sobre l'antiga capella del mas. El 1885 un gran incendi causava importants afectacions a la fàbrica. Malgrat tot, no es va parar mai l'activitat. L'any 1886 el negoci canvià d'accionistes, fet que suposà una important injecció de capital que va permetre una expansió de la colònia i una important transformació urbanística durant els últims anys del segle. S'amplià la fàbrica amb una nova sala de telers i amb maquinària tecnològicament

puntera. I s'amplia també el nombre d'habitatges a la carretera de Cardona. El 1896 les monges dominiques es van instal·lar al Convent acabat de construir, i s'hi van estar fins el 1903.

L'any 1900 la societat es dissol, fruit d'unes desavinences familiars entre Joan Palà i el seu cosí Esteve Valls. Aquest darrer fundaria una nova colònia molt a prop, riu avall, que seria coneguda com a Palà Nou o colònia Valls de Torroella. Entre els anys 1903 i 1904 va començar a funcionar, i les monges dominiques van traslladar-se a aquesta nova colònia.

L'any 1904 Joan Baptista Palà i Valls, que no tenia fills, va atorgar plens poders al seu nebot Joan. Aquest es va casar el 1917 amb Patrocini Bertran i Bajona, teixidora de Cardona, i es va instal·lar a la que era la casa del Director, posteriorment coneguda com a Casa de l'Amo i actualment can Garbi. Els oncles van continuar residint a l'antiga casa pairal, juntament amb el germà de Joan, Francisco Palà Claret. L'any 1907 una gran riuada va destruir les fàbriques. El 1917 es construí el pont per travessar el riu Cardener, davant de la fàbrica.

Entre els anys 1920 i 1930 va tenir lloc la segona gran reforma de la colònia. A partir de 1928 es va construir un nou carrer que sortia de l'església i de l'antic convent de monges. S'hi edificaren el nou casino, amb sala de ball, teatre-cinema i café, i vuit habitatges, al nord dels quals més endavant es construïren tres xalets: un per al mestre, un per a l'escola (inaugurada el maig de 1928) i un xalet per al capellà. L'escola de les nenes estava situada als baixos del Convent de monges, al costat de l'església. Tenia dues aules a la planta baixa. Al pati hi havia galliners i un passeig d'arbres que portava a la casa dels amos. L'escola dels nens des de 1928 es trobava al xalet del mig, entre la casa del metge i la del capellà. L'any 1966 els paletes de la fàbrica van construir-ne una de nova al mateix lloc.

El 1932 els germans Joan i Francisco Palà i Claret van refundar el negoci, aquesta vegada sense accionistes externs. Naixia aleshores la societat familiar industrial i mercantil "Industrias Palá S.A". Durant la guerra civil, però, els Palà van haver d'exiliar-se i la fàbrica va ser col·lectivitzada.

Ja a la postguerra, els anys 1940 es van emprendre moltes obres, pràcticament totes en mans del constructor Sala, de Cardona. Es va construir el pont d'accés als pisos de les Galeries, es van renovar cases i es construïren jardins. Però l'obra més rellevant va ser la reforma integral de l'església, dedicada al Roser i a Sant Llorenç de Brindisi, patró del mas i de la colònia. La va beneir el bisbe Comellas el 24 de juny de 1942. A la dècada de 1950 es va construir el camp de futbol i es va remodelar el teatre. El 1956 van finalitzar les obres de la Granja, que proveïa de productes de l'hort i animals de granja.

Entre 1951 i 1952 es va produir una nova desavinença familiar, en aquest cas entre els germans Joan i Francisco Palà Claret, que fins aleshores portaven la gestió de la colònia conjuntament. Joan s'encarregava de la gestió de la fàbrica i era una persona distant, amb importants ambicions socials i polítiques (va arribar a ser diputat a les Corts). Francisco s'encarregava de les tasques relacionades amb l'agricultura i era una persona més assequible. El resultat fou que Francisco va marxar i va vendre la seva part a Joan. El conflicte va provocar també una certa divisió interna entre els habitants de la colònia, i algunes famílies va marxar amb Francisco a les fàbriques del Llobregat. Per la seva banda, amb els diners cobrats Joan va poder fer la darrera gran inversió a la colònia, que consistí en renovar maquinària i construir l'anomenada casa dels motors: un edifici que estava destinat a ubicar-hi dos grans motors de gasoil per completar l'energia en èpoques d'escassetat o estiatges.

Joan Palà també va iniciar en aquesta època una gran reforma de la casa pairal per convertir-la en un petit palau, tal com és actualment. El disseny va anar a càrrec del prestigiós arquitecte noucentista Josep Danès i Torras. Així mateix, el 1957 es va col·locar la primera pedra d'un nou sector d'habitatges, situats al sud de la colònia, i anomenats Pisos Nous. Eren quatre edificis amb 22 pisos, als quals seguirien les 10 torres o xalets per als encarregats i majordoms, a l'altre voral de la carretera. Van ser projectades per l'arquitecte manresà Jesús Borràs, i les obres es van encarregar a Construccions Barau.

Joan Palà i Claret va morir el 10 de maig de 1960 sense veure acabades les obres. En aquests anys es van iniciar les obres de reconstrucció dels pisos de la carretera (el 1966) i també la reconstrucció del pont sobre el riu Cardener. Des que l'havien destruït per la guerra només hi havia una palanca de fusta. Després de molts anys de bonança, a la dècada de 1960 va començar una crisi per al sector tèxtil que conduí al tancament de la fàbrica a finals de 1971. Encara hi va haver un intent per donar-li un nou ús, amb la iniciativa d'una fàbrica de plàstic que no va reeixir. El 1982 una riuada va provocar la destrucció de la resclosa, que ja estava malmesa. L'any 1980 va sortir a subhasta bona part de la colònia, i en els anys posteriors el poble va restar pràcticament abandonat. El 1992 l'empresa de Madrid Masters-5 Internacional va comprar Palà de Torroella en subhasta. Dies després representants de l'empresa van intentar desnonar 23 famílies que ocupaven els pisos de l'antiga colònia. L'alcalde de Navàs, Jaume Pons, va frenar aquesta temptativa i el 1992 va anunciar que l'Ajuntament comprava Palà. El 1994 s'arribava a un acord: els pisos quedaven pe les famílies i el camp de futbol, el cinema, l'oficina municipal i l'església van passar a propietat municipal.

Bibliografia

CAIXAL, ÀLVAR; VILAMALA, Imma i altres (2018). *Pla Especial Urbanístic de protecció del patrimoni i catàleg de béns arquitectònics, històrics i ambientals de Navàs (Bages)*. Ajuntament de Navàs. Fitxa 04(04)CA

CAPSADA, J.; DUARRI, C.; LLOBET, E. (2010). *La Grandària del Món. Entorn, història i imaginari de Palà de Torroella*. Edicions de l'Albí. Berga.

FÀBREGA, A.; FONS, R.; LLOBET, E. (2014). Fàbriques de riu. Centre d'Estudis del Bages. Ajuntaments de Callús, Súria, Sant Mateu de Bages i Navàs, p. 93-108.

